

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА

УДК 821.09

DOI: [https://doi.org/10.18524/2307-4604.2021.1\(46\).234410](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2021.1(46).234410)

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ РОМАННОЇ ФОРМИ КАДЗУО ІШІГУРО («ЗАЛИШОК ДНЯ», «НЕ ВІДПУСКАЙ МЕНЕ»)

Силантьєва В. І.

доктор філологічних наук, професор,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Андрейчикова О. А.

асистент, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

У статті досліджуються ознаки девальвації гуманізму в сучасному суспільстві в контексті мультикультурного мислення (англійського – японського). Об'єктами дослідження є романи лауреата Нобелівської (2017 р.) і Букерівської (1989 р.) премій письменника Кадзуо Ішігуро «Залишок дня» і «Не відпускай мене». У романі «Залишок дня» англійський письменник японського походження успадковує і розвиває традицію англійського роману, але в той же час синтезує особливості англійської ментальності з принципами честі та служіння в кодексі самураїв «Бушідо». Тонка іронія, пов'язана з паралеллю «кодекс честі англійського дворянського і японського самурая», вважають автори статті, в найбільшій мірі пояснює логіку сюжетної дії твору. У статті також зазначається, що Кадзуо Ішігуро вдалося відобразити глибинну спільність постколоніальної «англійськості» з витонченим японським сприйняттям буття і обов'язку. Хоча сам автор у своїх інтерв'ю і коментарях часто наполягає на тому, що практично нічого не пам'ятає про Японію і що йому цікаво писати на загальнолюдські теми, це «практично» завжди має в його романах карколомний ефект. Роман «Не відпускай мене» допомагає зрозуміти, що особливістю цього твору є проголошення гуманізму як однієї з головних цінностей людства в будь-які часи та за будь-якими умовами. Зазначено, що ця ідея виявляється в конфліктних відносинах із сучасним тлумаченням поняття. Гуманістичні цінності в романі розкриваються також у внутрішніх роздумах героїні, стосунках героїв, вчинках героїв, причому автор навіть у нестандартній антиутопічній ситуації існування ідеалів, готовий розмірковувати про моральні основи, без яких людське життя є немислимим. До того ж, мотив відірваності людини від свого коріння, який дуже характерний для японської культури, проектується на сучасне європейське бачення проблеми.

Ключові слова: мультикультуралізм, англійськість, японськість, гуманізм, епоха відчуження.

SOME FEATURES OF THE NOVEL FORM OF KADZUO ISHIGURO (REMAINING OF THE DAY, DON'T LET ME GO)

Silantyeva V.I.

doctor of philological sciences, professor,
Odessa National I.I. Mechnikov University

Andreichykova O.A.

assistant, Odessa National I.I. Mechnikov University

The article examines the signs of devaluation of humanism in modern society in the context of multicultural thinking (English - Japanese). The objects of research are the novels of the Nobel (2017) and Booker (1989) Prize writer Kazuo Ishiguro - The Rest of the Day and Don't Let Me Go.

In The Rest of the Day, an English writer of Japanese descent inherits and develops the tradition of the English novel, but at the same time synthesizes the peculiarities of the English mentality with the principles of honor and service in the Bushido samurai code. The subtle irony associated with the parallel "code of honor of the English butler and the Japanese samurai," according to the authors of the article, largely explains the logic of the plot of the work. The article also notes that Kazuo Ishiguro managed to reflect the deep commonality of postcolonial Englishness with the refined Japanese perception of being and duty. Although the author himself in his interviews and comments often insists that he remembers almost nothing about Japan and that he is interested in writing on universal topics, this practically always has a shocking effect in his novels. The novel Don't Let Me Go helps to understand that the peculiarity of this work is the proclamation of humanism as one of the main values of mankind at any time and under any conditions. It is noted that this idea is manifested in a conflict with the modern interpretation of the concept. Humanistic values in the novel are also revealed in the inner thoughts of the heroine, the relationship of the heroes, the actions of the heroes, and the author, even in a non-standard anti-utopian situation of ideals, ready to reflect on the moral foundations without which human life is unthinkable. In addition, the motive of man's detachment from his roots, which is very characteristic of Japanese culture, is projected on the modern European vision of the problem.

Key words: *multiculturalism, Englishness, Japaneseness, humanism, era of alienation.*

Вступ. Творчість відомого сучасного письменника Кадзуо Ішігуро викликає постійний інтерес у сучасних літературознавців, зокрема, британських (Head 2002; Lodge 1992), українських (Н. Жлуктенко, Т. Кушнірова, А. Стівба, О. Усенко) і російських (Е. Белова, Н. Ватолина, О. Джумайло, Л. Софронова, С. Толкачов), які розглядають його твори як видатне явище не тільки британської літератури, а й світового мистецтва. Слід зазначити, що думки критиків в оцінці творів Кадзуо Ішігуро розділилися: одні виділяють в його творчості фантастичні елементи (К. Макдональд, С. Купер та ін.), інші акцентують увагу на сучасному контексті романів (К. Белова, А. Сидорова, Т. Селітріна), треті – розглядають його твори в руслі певних літературних течій, пов'язаних як із розвитком японської, так і британської літератури (І. Лобанов, О. Джумайло). Разом з тим, зараховуючи Кадзуо Ішігуро до представників літературного мультикультуралізму, критики недостатньо уваги приділяють відображенню гуманізму як загальнолюдської цінності і синтезу англійської ментальності з підтекстом японської ідентичності в творах цього автора. До них належать романи «Залишок дня» і «Не відпускай мене».

Результати і обговорення. Перш за все, слід звернутися до англомовних джерел, наприклад, до книги Д. Лоджа, що вийшла друком в 1992 р., в якій дається оглядовий опис творчості Ішігуро (Lodge 1992). Більш детальний аналіз творів Кадзуо Ішігуро міститься у фундаментальній праці Д. Хеда «Кембріджське введення в сучасну британську фантастику (1950-2000)». Досліджуючи романи письменника, критик розглядає їх у соціальному та історичному контексті, пов'язуючи з негостинною природою британського, та особливо англійського суспільства, яке показано як невідповідне цілям інтерактивного мультикультуралізму (Head 2002).

Однією з найбільш ґрунтовних праць, присвячених Ішігуро, також є книга ВайЧу Сім «Кадзуо Ішігуро». Крім огляду літературної біографії автора і більшої частини творчості письменника, в дослідженні представлені критичні дискусійні

статті, автори яких розглядають тексти Ішігуро у контексті таких понять сучасного літературознавства, як наративна теорія, мультикультуралізм, постколоніальні наративи, психоаналітична природа творів (Wai-chew 2010).

Аналізуючи наукові роботи українських авторів, слід звернути увагу на статтю О. Бойніцької, в якій роман Ішігуро «Залишок дня» розглядається в контексті особистої авторської та громадської історії (Бойніцька 2012). Об'єктом наукового аналізу в статті Н. Жлуктенко є топографія романів Ішігуро (Жлуктенко 2010). Серед багатьох публікацій також можна виокремити статтю Т. Кушнірової, яка досліджувала жанрові особливості роману Кадзуо Ішігуро (Кушнірова 2017). Крос-культурний аспект образу дворецького в романі «Залишок дня» аналізувала А. Стовба (Стовба 2020). Завершуючи огляд, звернемо увагу і на дослідження О. Усенко про міфопоетичний контекст романів Ішігуро (Усенко 2012).

Російське літературознавство, яке представлене іменами таких дослідників, як Е. Белова (Белова 2012), Н. Ватолина (Ватолина 2019), О. Джумайло (Джумайло 2007), С. Толкачов (Толкачов 2003), вважає за краще розглядати творчість Ішігуро а) в контексті мультикультуралізму; б) дослідити поетику і стиль англомовного японця; в) виокремити і проаналізувати специфічні особливості постмодерністського мислення письменника.

Підводячи підсумок сказаному, слід звернути увагу, що проблема синтезу англійської ментальності і японської ідентичності в романах Кадзуо Ішігуро далека від вирішення і потребує певних уточнень. Виходячи з цього, метою статті є подальше дослідження жанрової природи романів «Залишок дня» і «Не відпускай мене» в контексті глобальних проблем сучасності (гуманізм, менталітет, національна ідентичність).

Роман як жива літературна форма, здатна відображати приватне в широкому контексті загального, реагує на найменші зрушення в суспільній свідомості. Ще відносно недавно багато літературознавці передрікали традиційному роману, котрий склався в ХІХ столітті, близьку смерть. Але, виявляється, роман пристосовувався до катаклізмів ХХ століття, він актуальний і зараз. Природно, зі зміненою формою подачі матеріалу (більш компактною, аскетичною і аллюзійно-контекстуальною) і синтезує можливості відразу декількох сучасних художніх напрямів.

Роман межі двох тисячоліть (ХХ-ХХІ ст.) має свої специфічні риси. Так як даний період оголошений часом кардинальної заміни ідеологем і загальноестетичних переваг, то, очікувано, на перший план в літературі висунулися жанри роману, які: а) показують антигуманну сутність сучасного суспільства; б) відволікають читача від гострих проблем часу за допомогою нових міфологем.

Першорядними в сучасному літературному процесі можна вважати положення роману-антиутопії, роману-притчі і роману-міфу. Практично всі автори означених жанрових форм одними з головних тем вважають, по-перше, необхідність зміни тотальної байдужості представників суспільства споживання; по-друге, протистояння антигуманним ідеям, домінуючим в сучасному світі; і

по-третє, відображення девальвації особистісного «я» і перетворення героя в «людину розгублену».

Перелік названих ідей реалізується в художніх системах, позначених рисами синтезу – йдеться про моделі роману постмодерністського і зразках творів «нового реалізму». Наприклад, постмодерністський роман Антонії Байєтт «Володіти» (1990) пропонує формулу світу, що увібрав в себе реальність і фантазію. Ця романна форма об'єднує як риси лицарського і готичного романів, так і ті розрізнені фрагменти, які змушують згадати про можливості модерністського роману «потoku свідомості». Характерно, що прийоми, знайдені класиками-модерністами Дж. Джойсом і М. Прустом, продовжують користуватися успіхом – нагадаємо про романи «Елементарні частинки» (1998) і «Можливість острова» (2005) Мішеля Уельбека. Герой такого роману вибирає саморефлексію як спосіб піти від хворобливої зовнішньої реальності, але тим самим прирікає себе на ще більші страждання, тому що чим менше у нього зв'язків з соціумом, тим менше шансів знайти себе в реальності. Опиняючись в екзистенційному вакуумі, такий герой занурюється в простір нескладних асоціацій і стрімко наближається до саморуйнування.

Свою позицію в сучасному літературному потоці відстоює роман реалістичного наповнення. Він відстоює не втечу «всередину себе», а боротьбу за своє его – найчастіше соціально девальвоване. У цьому плані, звичайно, письменницький досвід Ішігуро є дуже цікавим.

Незважаючи на те, що Ішігуро часто зараховують до послідовників мультикультуралізму і навіть до продовжувачів ідей і принципів постколоніальної літератури, сам він наполягає на тому, що практично нічого не пам'ятає про Японію і що йому цікаво писати на загальнолюдські теми, які розуміють і сприймають «своїми» читачі всього світу. Таким «загальнолюдським» романом став його «Залишок дня» / *TheRemainsoftheDay* (1989), присвячений лакейству як вирощеному і прийнятому на озброєння почуттю, здатному знищити людську особистість (Ішігуро 2019).

Роман «Залишок дня», безумовно, твір англійський, але з елементами японської культури. Відзначимо, що в ньому Ішігуро успадковує і розвиває велику традицію англійського роману Ч. Діккенса, У. Теккерея і сестер Бронте, його текст присвячений феномену «англійськості» – тому образу англійця і особливостям англійської життя, який склався у самих британців. Упродовж роману підкреслюється скромна чарівність і одночасно велич англійської природи, яка виступає метафорою англійськості. І хоча сам письменник неодноразово говорив, що пейзажні замальовки його цікавлять в меншій мірі, ці висловлювання слід віднести до описових пейзажів – в романі «Залишок дня» вони придбали відтінок віддаленого (тобто метафоричного) порівняння і узагальнення. Саме цей роман викликав хвилю суперечок в зарубіжній літературній критиці: одні вважали його «виключно англійським» (Lodge 1992, р. 155), інші ж стверджували, що автор знову пише про Японію, що під маскою «англійськості» він намагається пояснити європейцям японські цінності (Wai-chew 2010, pp. 106; 113-114).

Особливу роль в романі відіграє і образ ненадійного оповідача, знайомого всім сучасним постмодерністам. Але Ішігуро використовує цей образ дещо нетрадиційно: його Стівенс дуже нагадує оповідачів з романів Ч. Діккенса і Ш. Бронте: як і колишні персонажі, Стівенс ділиться своїми думками і спогадами, іноді помиляється в оцінках, але тим самим викликає до себе співчуття. Саме цю характерну рису «недостовірного наративу» зазначає, наприклад, Д. Лодж (Lodge 1992, p. 156).

Дотримуючись давньої англійської романної традиції, Ішігуро у душі характерології своїх вчителів достовірно розкриває характер дворецького. Його герой педантичний, точний, відданий своєму господареві настільки, що не може відійти від виконання своєї роботи навіть в той момент, коли вмирає його батько. Заради служіння він дозволяє коханій жінці назавжди поїхати з маєтку і почати нове життя. Стівенс свято вірить у своє покликання і не знаходить причин для особистого щастя. Навіть коли наприкінці роману він вирішує все змінити і їде до коханої жінки, навіть тоді свою поразку він сприймає покірно.

Маєток, будинок, деталі побуту, життя прислужників, господаря і його гостей Стівенс-оповідач описує зі скрупульозною точністю. Жодного разу йому не спало на думку засуджувати господаря, важливішим було стати ідеальним дворецьким. Звідси захоплення батьківським служінням, звідси ж піднесена розповіді про прислужника, який вбив тигра так, щоб не привернути увагу гостей хазяїна. Але ідеали Стівенса, зазначає автор роману, у новому часі викликає посмішку – колишня безмежна відданість тепер сприймається знеособленим лакейством. Тож письменник піднімає питання про цінності життя окремо взятої людини, питання про справжню і помилкову відданість. У той же час в образі Стівенса автор співставляє характерні ознаки англійської ментальності з принципами честі та служіння в кодексі самураїв «Бушідо». Японський підтекст твору простежується і в досить тонкій іронії, яку складно усвідомити європейському читачеві. Хоча б тому, що «сміх із серйозним обличчям» – один з характерних прийомів письменника Ішігуро.

Залишається загадкою, як англомовному японцеві вдалося відчути і втілити в своєму творі дух епохи з архетипами постколоніальної Англії і з'єднати «англійське» з минулим, яке залишилося в Японії. Вдалося, можливо, тому, що в японській національній культурі, якій тривалий час була властива жорстка соціальна ієрархія, велике значення надається ритуальній стороні побуту і підпорядкування. І все ж, як нам здається, Ішігуро не ідеалізує імперську Англію, а всього лише знаходить в сучасності відгомони назавжди епохи, що відійшла і віддає їй належне меланхолійною, неспішною оповіддю.

Тема високої цінності людського життя знайшла свій подальший розвиток і в романі-притчі Кадзуо Ішігуро «Не відпускай мене» / *Never Let Me Go* (2005). Головна героїня Кеті Ш. – дівчина-клон, яка народжена лише для того, щоб стати віддати свої органи іншим. Вона розповідає про своє життя в навчальному закладі Хейлшем, про роки дитинства і юності серед таких же, як вона, клонів. Потім – про життя в котеджах як часу очікування «виїмок», а після – ще й про свою роботу помічником прооперованих донорів, що зазнають великі фізичні

страждання. Відзначимо також, що «помічником» Кеті була у своїх друзів, з якими виросла. Втім, і у Томмі, з яким товаришувала у дитинстві і якого покохала в юності.

Крім притчевих елементів роман «Не відпускай мене» несе в собі і ознаки антиутопії, а також фентезі, але насправді вони не так важливі для розуміння головної думки твору. Порівняно нові романні персонажі – клони – всього лише додають оригінальності сюжету, не будучи при цьому головним предметом обговорення в якості об'єктів технічного прогресу. Головним в романі «Не відпускай мене» стає питання про девальвацію загальнолюдських цінностей, зокрема, девальвації самого поняття «гуманізм».

Як виявилось, ХХ століття поставило під сумнів давно сформовані загальноєвропейські гуманістичні ідеали. Тоталітарні режими, війни, екологічні катастрофи, захоплення великими грошима та їх обожнювання, знецінюючи сенс життя маленької людини-одинака, внесли свою трагічну ноту у сприйняття проблеми. Сучасна роботизація всіх життєвих процесів змусила визнати: поступово людина перетворюється в маленький гвинтик великої системи, в бездушного виконавця чужої волі і ті, хто «зверху», привласнили собі це право.

Однією з головних цінностей людства в романі «Не відпускай мене» якраз і виступає людяність – служіння іншим людям, готовність завжди прийти на допомогу. Але в книзі Ішігуро ця стара ідея конфліктно співставляється з сучасним сприйняттям гуманізму (адже штучно створені люди-донори теж рятують чуже життя). І все ж Ішігуро дає зрозуміти: персонажі його твору спочатку були поставлені в положення «другосортних» людей, які позбавлені права на самостійність і особистісне (вільне) усвідомлення власного «я». Викладачі та вихователі Хейлшема спробували довести це «господарям життя», але поплатилися за це і кар'єрою, і власним здоров'ям.

В останніх розділах роману задача Хейлшема – довести світові, що діти-клони – це не тільки медичний матеріал, але й люди, здатні відчувати, співчувати, створювати зразки мистецтва, стає відомою читачеві і особливо болісною. Відзначимо при цьому, що в традиціях японської культури діти-клони, покійливо сприймаючи свою долю, не виявляють бажання змінити своє майбутнє – трагізм твору полягає в тому, що вони усвідомлено йдуть на жертву. Гуманістичні цінності в романі розкриваються також у внутрішніх роздумах героїні, стосунках героїв, вчинках опікунів і вихованців, причому автор навіть в такій ситуації існування ідеалів, готовий розмірковувати про моральні основи, без яких людське життя є немислимим.

Звернемо також увагу і на важливу для Ішігуро тему відірваності людини від свого коріння – сім'ї, батьківщини, суспільства. Його персонажі немовби з'являються «нізвідки» і так само зникають, їх особистості мають схематичний характер, не деталізуються, а лише маркуються окремими укрупненими рисами: прямолінійністю (Томмі), примхливістю і егоїзмом (Рут), добротою (Кеті) (Кушнірова 2017, с. 74). Такий літературний прийом характерний для японської культури і це засвідчує пошуки автором подібностей в громадських системах Сходу і Заходу.

Висновки. Обидва романи Кадзуо Ішігуро демонструють особливі форми художнього синтезу. Роман «потоків свідомості» у цього автора синтезується з класичним англійським романом маєтку («Залишок дня»). Одночасно в романі співіснують деякі особливості епопейної форми, що дає можливість сприймати розповідь дворецького як людини минулої епохи.

Роман-антиутопія «Не відпускай мене» набуває нового звучання, бо на перше місце виходить не стільки проблема науково-технічного прогресу, скільки глобальна тема втрати найважливіших основ буття – наприклад, сприйняття ідей гуманізму. Ця тема супроводжується сповідальними і дидактичними (притчовими) інтонаціями. Зазначимо також, що велика значущість теми не заважає письменникові вдаватися до можливостей детективної оповіді («розгадування таємниць»).

У кожному з романів лейтмотивом проходить тема координації англійської та японської культур. Це співставлення особливостей англійського сприйняття життя з принципами служіння в кодексі самураїв «Бушідо»; ритуалізація побуту і підпорядкування; служіння обов'язку; витончена самоіронія і т.п. Причому, якщо англійський контекст сприймається на змістовному рівні, то японський – проявляється на рівні поетології (загальний мінімалізм оповідної системи, особливості деталізації, засоби характеристики персонажів; вираження авторської інтенції та ін.).

Таким чином, світ-хаос, який так легко вписується в естетичний код постмодернізму, у Ішігуро набуває нового звучання, цей письменник не стільки констатує «сутінки богів», скільки нагадує про найважливіші складові людського життя.

Список літератури

- Белова Е. Н. Поэтика романа Кадзуо Исигуро «Не отпускай меня» (к проблеме художественного мультикультурализма): автореф. дис...канд. филол. наук: 10.01.03. Воронеж, 2012. 19 с.
- Бойницька О. С. Особиста та суспільна історія в романі Кадзуо Ішігуро «Залишок дня». *Мовні і концептуальні картини світу*: зб. наук. праць / відп. ред. О. І. Чередниченко. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2012. Вип. 38. С.74–78.
- Ватолина Н. С. Японские и английские черты романа Кадзуо Исигуро «Не отпускай меня». *Гуманитарный научный вестник. Серия «Филологические науки»*. 2019. №4. С.7– 15.
- Джумайло О. За границами игры: английский постмодернистский роман: 1980 – 2000. *Вопросы литературы*. 2007. № 5. С. 7– 45.
- Жлуктенко Н. Ю. Топос у романах Кадзуо Ішігуро. *Літературознавчі студії*: зб. наук. праць / відп. ред Г. Ф. Семенюк. Вип. 26. Київ : КНУ; ВД Дмитра Бураго, 2010. С. 191–195.
- Исигуро К. Не отпускай меня: Роман / пер. с англ. Л. Мотылева. Москва: Эксмо, 2020. 352 с.
- Ішігуро К. Залишок дня: Роман / пер. з англ. Г. Лелів. Київ: ВСЛ, 2019. 240 с.
- Кушнірова Т. В. Жанрові особливості роману «Не відпускай мене» Ішігуро Кадзуо. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2017. №28. С.71–74.
- Стовба А. С. Образ дворецкого в романе Кадзуо Исигуро «Остаток дня»: кросс-культурный аспект. URL: http://www-philology.univer.kharkov.ua/katedras/prof_sites/stovba/stovba_k_isiguro.pdf (дата звернення: 20.11.20).
- Толкачев С. П. Мультикультурный контекст современного английского романа: дис. доктора

філол. наук: 10.01.03. Москва, 2003. 381с.

Усенко О. П. Мифологема дома в творчестве Кадзуо Исигуро. *Вісник Дніпропетровського університету імені А. Нобеля. Серія «Філологічні науки»*. 2012. № 1 (3). С. 146–149.

Уэльбек М. Возможность острова/La Possibilité d'une île. Москва: Иностранка, 2014. 448 с.

Уэльбек М. Элементарные частицы/The Elementary Particles. Москва: АСТ, 2014. 384 с.

Head D. The Cambridge Introduction to Modern British Fiction, 1950–2000. – Cambridge: University Press, 2002. 307 p.

Lodge D. The Art of Fiction. Illustrated from Classic and Modern Texts. London: Penguin Books, 1992. 240 p.

Wai-chew S. Kazuo Ishiguro. London – New York: Routledge, 2010. 187 p.

References

Belova, E. N. (2012). Poetika romana Kadzuo Isiguro «Ne otpuskaj menya» (k probleme hudozhestvennogo mul'tikulturalizma): avtoref. dis... kand. filol. nauk: 10.01.03. Voronezh.

Boinitska, O. S. (2012) Osobysta tas spilna istoria v romani Kadzuo Ishiguro «Zalyushok dnia». *Movni i kontseptualni kartini svitu: zb. nauk. prats / vidp. red. O. I. Cherednichenko*. Kyiv: VPTs «Kyivskiy Universytet». Vip. 38.

Vatolina, N. S. (2019) Yaponskie i angliyskie cherty romana Kadzuo Isiguro «Ne otpuskaj menya». *Gumanitarnij Nauchnij Vestnik. Seria «Filologicheskie nauki»*. №4.

Dzhumaylo, O. (2007) Za granitsami igry: angliyskiy postmodernistskiy roman: 1980 – 2000. / *Voprosy literatury*. № 5.

Zhluktenko, N. Yu. (2010) Topos u romanakh Kadzuo Ishiguro. *Literaturoznavchi studii: zb. nauk. prats / vidp. red G. F. Semenyuk*. Vip. 26. Kiïv : KNU; VD Dmitra Burago.

Isiguro, K. (2020) Ne otpuskay menya: Roman / per. s angl. L. Motyleva. Moskva: Eksmo.

Ishiguro, K. (2019) Zalyushok dnia: Roman / per. z angl. G. Leliv. Kiïv: VSL.

Kushnirova, T. V. (2017) Zhanrovi osoblivosti romanu «Ne vidpuskay mene» Ishiguro Kadzuo. *Naukoviy visnik mizhnarodnogo humanitarnogo universitetu. Seriya «Filologiya»*.

Stovba, A. S. (2020) Obraz dvoretskogo v romane Kadzuo Isiguro «Ostatok dnia»: kross-kulturnyy aspekt. URL: http://www-philology.univer.kharkov.ua/katedras/prof_sites/stovba/stovba_k_isiguro.pdf (data zvernennya: 20.11.20).

Tolkachev, S. P. (2003) Multikulturnyy kontekst sovremennogo angliyskogo romana: dis. doktora filol. nauk: 10.01.03. Moskva.

Usenko, O. P. (2012) Mifologema doma v tvorchestve Kadzuo Isiguro. *Visnik Dnipropetrovskogo universitetu imeni A. Nobelya. Seriya «Filologichni nauki»*. 2012.

Uelbek, M. (2014) Vozmozhnost ostrova/La Possibilité d'une île. Moskva: Inostranka.

Uelbek, M. (2014) Elementarnye chastitsy/The Elementary Particles. Moskva: AST.

Head, D. (2002) The Cambridge Introduction to Modern British Fiction, 1950–2000. – Cambridge: University Press.

Lodge, D. (1992) The Art of Fiction. Illustrated from Classic and Modern Texts. London: Penguin Books.

Wai-chew, S. (2010). Kazuo Ishiguro. London – New York: Routledge.

Стаття надійшла до редакції 12.01.2021 р.